

írásbeli petíciók bevezetéséről szóló krónika-hely magyarázatához, A magyar király „birodalmi trónusa” a XIII. században, Árpád-kori jogintézmények és terminológia törvényhozásunk egy keltezetlen emlékében, Nemesi jog-királyi jog a középkori magyarországi birtoklásban, A magyar királyi kúriai bírászkodás és központi igazgatás Anjou-kori történetéhez.

Jelen kötet nyugodtan tekinthető Árpád-kori történelmünk jog-, egyház-, művelődéstörténeti

olvasókönyvének, – számos bántó és értelemzavaró sajtóhibája ellenére is – az egyetemi képzés tankönyvének. A magyar könyvkiadás a hazai mediévisztika iránti régi adósságát törlesztette. Az igényes kivitelben, de sajnos kis példányszámban megjelent kötet sajtó alá rendezéséért, a tanulmányok egy része társszerzőjének, Ladányi Erzsébetnek tartozunk köszönettel.

Veszprémy László

NICOLAS VATIN

L'ORDRE DE SAINT JEAN-DE-JÉRUSALEM, L'EMPIRE OTTOMAN ET LA MÉDITERRANÉE ORIENTALE ENTER DES LES DEUX SIÈGES DE RHODES 1480–1522

Collection Turcica, Vol. VII.

(Éditions Peeters, Louvain-Paris, 1994. 571 o.)

A Szerző figyelmét a Szent János lovagrend és az Oszmán Birodalom közötti kapcsolat érdekes szakaszára a magyar historiográfiában sem ismeretlen török trónkövetelő, Dzsem személye körüli diplomáciai tárgyalások irányították. Vatin e művében isztanbuli és máltai levéltári kutatásaira támaszkodva, s feldolgozva a kérdéskör teljesnek tekinthető modern szakirodalmát, az 1480–1522 közötti időszak mediterrán történelmének új forrásokon nyugvó, részben új szempontokat felvető monográfiáját adja közre.

A Szerző elemzése elsősorban azt a problémát járják körül, hogy az oszmán nagyhatalom egyre növekvő nyomásának miként tudott az igen csekély, még ha nem is jelentéktelen európai támogatást élvező, Rhodoszt és néhány kisebb szigetet birtokló lovagrend ellenállni. (A lovagrendnek Európára való utaltságát jól mutatja, hogy 1523-ban a szigeten maradt ágyúik, miként az általuk használt hajók is, kivétel nélkül Európában készültek) A könyv első fejezetei az események gazdasági, társadalmi, politikai hátterét rajzolják meg. Ezek képet adnak a rend birtokairól, a rhodoszi társadalom etnikai és vallási megosztottságáról, élelmiszerellátásáról, kereskedelméről, a keresztény és török kalózkodás gyakorlatáról és gazdasági hasznáról, az érintett hatalmak (Velence, a lovagrend, az Oszmán Birodalom) tengeri politikájáról.

A földrajzi és politikai adottságok persze sok mindenben meghatározták a lovagrend rhodoszi jövőjét. Mint egy velencei megállapította

1512-ben: „a sziget kevésbé termékeny, a kereskedelemből azonban nagy jólét származik”. A sziget gazdaságát a tengeri kereskedelem, mégpedig közvetítő kereskedelem éllette: a nyugati áruk, az anatóliai fa, az egyiptomi gabona szállítása. A muzulmánokkal való kereskedés egyúttal politikailag is tartózkodóvá tette a lovagrendet, még ha ezt a pragmatizmust a még mindig a keresztes hadjáratok álmát dédelgető európai keresztények nem nagyon akarták is tolerálni. A törökökkel folytatott reálpolitika olykor kifejezetten gyanússá tette a lovagokat, noha az 1480-as török támadás sikeres visszaverése e téren sokat javított megítélésükön. A lovagrend egyfajta gazdasági és politikai híd szerepét töltötte be kelet és nyugat között, addig, amíg erre lehetősége volt. A fordulatot Egyiptom I. Szelim általi 1517. évi elfoglalása jelezte: az addigi politikai és gazdasági status quo-ban radikális fordulat következett be.

A politikai eseményekkel foglalkozó második részben a Szerző részletesen elemzi a lovagok és a törökök közti béke 17 évét (1483–1499), a velencei-török konfliktus (1499–1503) éveit alatt a lovagrend politikáját, majd a sziget törökök általi elfoglalásáig terjedő időszakot. A lovagrend államának 1480 után létét nem kis részben II. Mohamed halála, majd a halálát követő török belpolitikai válság, illetve a nagymester, Pierre d'Aubusson személye és diplomáciai ügyessége biztosította. A Dzsem herceg körüli tárgyalások (1482–1495), a török-mameluk és török-

velencei konfliktus mind csak erősítette a szigetország pozíciót s meghosszították a Szerző által „anakronisztikusnak” tekinthető létét a formálódó Oszmán Birodalom szorításában.

Rhodosz 1522. évi török ostroma megmutatta a török fölényrel való szembeszállás kilátástalanságát. A jól ellátott rhodoszi erősség, amelyet az olasz hadmérnök, Gabriel Tadini erősített meg, 14–16 000 főnyi védőeregével 5 hónapon át állta az ostromot, de mint a korábbi konfliktusokban is, magukra maradtak. Az ostrom idejé-

nek diplomáciai eseményei, a segítségnyújtás elmaradása visszamenőleg is értelmezi a lovagok reálpolitikáját és a nyugat katonai kezdeményezéseire való reagálását.

A kötetet 31 korabeli török okmány eredeti szövege és francia fordítása, valamint terjedelmes bibliográfia zárja s teszi egyúttal a korszak történelmével, magyar történelmével is foglalkozók fontos segédeszközévé.

Szegzárdy-Csengery Klára

HERMANN RÓBERT

PERCZEL MÓR ELSŐ HONMENTŐ HADJÁRATA

Zalai Gyűjtemény, 36/II.

(Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1995. 148 o., ill.)

Mészáros Lázár, az első magyar kormány hadügyminisztere az 1848/49-e-s szabadságharc szereplőiről írt munkájában a következőképpen jellemezte Perczel Mórt: „Aki igazságos akar lenni, katonai képességet tőle meg nem tagadhatja. Bár tüzéranodában pár évet töltött csak s ott szerzett hadi tudományából a polgári küzdelmek alatt kijött, de természetes harcösztone és fogékonysága őt, mint autodidaktát, a küzdhelyen csakhamar kiválóná tette. Vezénylői képességgel bírt ugyan, azonban bocsánatával legyen mondva, e sorok írója mégsem tartja őt oly nagy vezérnek, mint amilyennek magát Perczel tartotta...”

E rövid idézetben is látható, tapasztalható az az ellentmondás, amely Perczel szabadságharc alatti tevékenységét jellemezte és amely a róla szóló munkákból is gyakran visszaköszön. Kiváló katona volt, de nem jó parancsnok – írta Mészáros. De Perczel szinte végig valamilyen szintű kötelek élén állt. Akkor mitől volt jó katona? Kudarcai mellett, mint például Mór és Káty, voltak szép sikerei is mint Szolnok, Szenttamás, a bánási hadjárat. A legtöbb honvédtábornok nem igen mutathat fel ennél többet, olyanok sem, akiket közmegebecsülés övez azóta is. Akkor miért e kétes, vagy inkább negatív megítélés?

Perczel közismerten radikálisan gondolkodó, cselekvő ember, hazafi volt, aki nem szívesen fogadott el senkitől utasítást, parancsot, véleményt. Önkényes lépéseivel környezetét sokszor maga ellen hangolta és túlzóan forradalmi nézeteivel is csak kevesen értettek egyet. Ezen jellembeli hibái, gondolkodása miatt sok ellen-

seget szerzett magának és nyilván ezért volt olyan szélsőséges a „sajtója” a szabadságharc után is.

Politikai nézeteit, cselekedeteit ugyanakkor a kortársai és a tevékenységét elemzők is, általánosítva, visszavetítették katonai, parancsnoki tevékenységére, ami azonban sokszor téves következtetésekhez, véleményalkotáshoz vezetett és vezetett. Ez egyébként mások esetében is számos alkalommal előfordult, sok honvédtábornokot, katonát ültettek hasonló okokból a „vádoltak padjára”. A katonákat azonban elsősorban és mindenekelőtt „szakmai” tevékenységük alapján kell megítélni, amit tettek, illetve amit tenni elmulasztottak. Ez az elsődleges mérce.

Hermann Róbert ez utóbbit szem előtt tartva írta meg Perczel Mór muraközi hadjáratának történetét, igyekezve távol tartani magát minden egyéb szemponttól. Bár helyenként – például az összegzés utolsó bekezdésében – kiderül, hogy a szerző is nehezen képes szabadulni az előítéletektől, egy minden részletében hitelesnek tűnő elemzés után úgy érezhetjük, hogy valóságos képet kaptunk az első igazán komoly feladattal megbirkózó Perczéről.

Perczel Mór esetében azonban a katonai tevékenységének bemutatására szorítkozni meglehetősen nehéz, főleg az első időszakban, hisz feltűnését is elsősorban politikai szerepvállalásának köszönhette. Ezt az időszakot a szerző sem kerülte ki és bemutatta azt az ironikusnak is nevezhető utat, ahogy Perczel képviselőből ezredes, egy többezres csapat parancsnoka lett.